

- KAUPPINEN-TOROPAINEN K. (1991). Miehet naisvaltaisissa ja naiset miesvaltaisissa ammateissa: ainokaisaseman analyysi. *Työ ja ihminen*, 5, 218-238.
- KINNUNEN, M. & KORVAJÄRVI P. (1996). *Johdanto: Naiset ja miehet työelämässä*. Teoksessa M. Kinnunen & P. Korvajärvi (toim.), *Työelämän sukupuolistavat käytännöt* (s. 9-19). Tampere: Vastapaino.
- KOIVUNEN, H. (2002). Suurmiehiä ja piennaisia - lasikaton myyttiset rakenteet. Teoksessa R. Smeds, K. Kauppinen, K. Yrjänheikki & A. Valtonen (toim.), *Tieto ja tekniikka. Missä on nainen?* (s. 132-148). Helsinki: Tekniikan Akateemisten Liitto TEK.
- KOLEHMAINEN, S. (1999). Naisten ja miesten työt. Työmarkkinoiden segregoituminen Suomessa 1970-1990. *Tutkimuksia* 227. Helsinki: Tilastokeskus.
- KONTTINEN, E. (1991). *Perinteisesti moderniin. Profioiden yhteiskunnallinen synty Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- KUISMA, M. (1993). *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620-1920*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- KÄRKKÄINEN, S. & TOIVANEN, E. (1995). *Uudistusalalla. Naismetsänhoitajien elämää vuodesta 1918*. Helsinki: Naismetsänhoitajat ry.
- LEIKOLA, M., SALO T. & KOIVISTO, A. A. (1997). *Pelko metsien puutteesta synnytti ammattikunnan*. Teoksessa A.A. Koivisto (toim.), *Metsästä ja metsän reunasta* (s. 13-20). Metsänhoitajaperinnettä. Helsinki: Suomen metsänhoitajaliitto.
- LEMENEN, P. (1998). *Metsäteollisuuden naiset: näppärää työtä näkymättömissä*. Teoksessa Reunala, A., Tikkanen, I. & Esko Åsvik (toim.), *Vihreä valtakunta. Suomen metsäklusteri* (s. 214-219). Helsinki: Metsämiesten Säätiö.
- MAUNO, S. (2002). *Näkökulmia työn ja perheen yhteensovittamiseen*. Teoksessa R. Smeds, K. Kauppinen, K. Yrjänheikki & A. Valtonen (toim.): *Tieto ja tekniikka. Missä on nainen?* (s. 83-95). Helsinki: Tekniikan Akateemisten Liitto TEK.
- NENOLA, A. (1986). *Miessydäminen nainen. Naisnäkökulmia kulttuuriin. Tietolipas 102*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RIPATTI, P. (2001). *Tasa-arvo metsäsektorilla*. Teoksessa J. Kangas & A. Kokko (toim.), *Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen* (s. 338-342). Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800, 2001. Kannus: Metla, Kannuksen tutkimusasema.
- SNELLMAN, H. (1996). *Tukkilaisen tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotyöstä*. Scripta Historica 25. Oulun Historiasseuran julkaisuja. Oulu: Pohjoinen.
- Tasa-arvotyöryhmän muistio 1999. Työryhmämuistio MMM 1999:11*. Helsinki: Maa- ja metsätalousministeriö.
- TURUNEN, K. (2002). *Metsäalan korkeakoulutuksen määrällinen ja laadullinen ennakointi. Hankkeen loppuraportti*. Helsinki: Metsänhoitajaliitto ry.
- TURUNEN, K. (2004). *Naismetsänhoitajat voimavarana - metsänhoitajanaisten urakehitystä ja työllistymistä edistävä projekti. Esiselvitys ja luonnos toimenpide-ehdotuksiksi*. Helsinki: Metsänhoitajaliitto ry.
- Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkisto. *Metsänhoitajien haastatteluaineisto: TKUIA/99/85-154 ja 262-281*

Leena Koski & Silva Tedre
Maaseudun naisyrittäjien
työnteon ehdot

Yrittäjyyttä tarjotaan ratkaisuksi työmarkkinoiden epävakautumiseen ja maaseudun rakennemuutokseen. Sekä työvoimapolitiikassa että maaseutupolitiikassa sukupuolineutraali yleinen yrittäjyyspuhe saa paikoin sukupuolen, joka poikkeuksesta on nainen. Naisyrittäjyys näyttäytyy puheessa naisten emansipatorisena itsenäisyyttä tuottavana projektina. Artikkelissa kysymme, miten yleinen yrittäjyysretoriikka ja nais erityinen yrittäjäpuhe suhteutuvat maaseudun naisten yrittäjyyteen. Puhuvatko naiset itse yrittäjyydestä emansipaationa, ja jos, niin miltä osin ja millaisin ehdoin. Artikkelin perustuu 17 maaseudun yrittäjänaisen teemahaastatteluun. Analyysin perusteella maaseudun naisten yrittäjyys suhteessa emansipaatioon ja taloudelliseen toimijuuteen sen osana on ristiriitainen. Yrittäjyys nähdään yhtäältä tienä ulos rajoittavaksi koetuista elämäntilanteista ja se tarjoaa uuden tavan suhtautua itseensä ja ympäristöön. Tällaisena se voidaan tulkita emansipatorisena. Yrittäjyys ei kuitenkaan ole irrotanut naista maaseudun sukupuolijärjestelmästä ja naisen paikasta. Se ei myöskään vapauta perheriippuvuuksista tai riippuvuudesta hyvinvointivaltioon, jotka jo ilmiöinä ovat ristiriidassa yrittämisen yksilöä ja markkinoiden ohjaavuutta korostavan politiikan kanssa.

Johdanto

1990-lukua on Suomessa luonnehdittu vuosikymmeneksi, jolloin palkkatyön eetos vaihtui yrittämisen eetokseksi. Yrittäjyys alettiin nähdä keinona, jolla yksilöt ja koko yhteiskunta voivat sopeutua epävakaiden työmarkkinoiden rakennemuutoksiin. Yrittäjyyteen tähtäävää koulutusta sisällytettiin opetussuunnitelmiin peruskoulussa, keskiasteella, korkeakoulussa ja aikuis-koulutuksissa. Opetussuunnitelmissa yrittäjyys määritettiin opetettavina tietoina ja taitoina, tapana suhtautua työhön sekä persoonallisuuden haluttuina ominaisuuksina (esim. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994).

Työvoimapolitiikan osana yrittäjyyspuheeseen yhdistettiin myös sukupuoli. Naisia alettiin kannustaa yrittämiseen suuntaamalla naisyrittäjille erityistukitoimia, erityisrahoitusta ja erityisneuvontaa. Naisten lisäksi 1990-luvun yrittäjyyspolitiikkaan tuli myös alueellinen ulottuvuus, jossa korostettiin kaupungin ja kasvukeskusten vastinpariksi ymmärrettyä maaseutua yrittämisen tilana. Maaseutupoliittisessa ohjelmassa vuosille 2001-2004 yrittäjyys nostettiin maaseudun tulevaisuusstrategiaksi ja naisyrittäjyys sen erityiseksi osaksi (Ihmisten maaseutu 2000; Asikainen ja Komulainen 2004).

Yrittäjyydestä puhuttaessa sekä nainen että maaseutu on erikseen nimetty emansipoinnin kohteiksi: naisyrittäjyyttä voi miltei väittää vuosituhannen taitteen maaseudun pelastusopiksi siinä yhteiskunnallisessa rakennemuutoksessa, jossa maatilojen määrä pienenee ja koko suurenee ja jossa naiset miehiä herkemmin jättävät maaseudun (www.tasa-arvotietopankki.fi). Maaseudun rakennemuutos on 1990-luvulla ollut huomattava ja liittyminen Euroopan unioniin on sitä vauhdittanut. EU on myös muuttanut maaseudun paikallisia toimintaedellytyksiä (Hyyryläinen & Rannikko 2000). Maaseudun naisten yrittäminen näyttää emansipatorisena ja kollektiivisena naisliikkeenä, jossa "naiset" parantavat asemiaan yrittäjinä. Naisten yrittäjyyden tulkinta emansipaationa ei ole uusi. Esimerkiksi sosiologian klassikoista Tönnies on tulkinnut naisten yrittäjyyden juuri naisemansipaatioksi. (Kovero 2004, ks. myös Hajba 1988.)

Tässä artikkelissa tarkastelemme maaseudulla asuvia naisyrittäjiä. Maaseudun naiset ovat niin poliittisten kuin teoreettistenkin diskurssien marginaalissa sekä maantieteellisesti periferiasa. Sekä yrittäjän että autonomisen yksilön sosiaalinen representaatio on mies. Fenwick (2002) toteaa, että kulttuurisessa ajattelussa yrittäjyys sidotaan maskuliinisiin identiteetin muotoihin – itsenäisen ja autonomisen yksilön määreisiin, jotka kiinnittyvät perinteisiin miehiin käytäntöihin ja politiikan representaatioihin (vrt. Kovalainen 1993). Yrittäjinä naiset asettuvat kilpailullisille taloudellisille markkinoille, kulttuurisesti selkeästi maskuliiniseksi määrittäytyneisiin tiloihin (Ogbor 2000), joissa työ ja perhe on tiukasti erotettu toisistaan (Kivimäki 1996). Yrittäjyyden representaation maskuliinisuus, maaseudun perinteinen patriarkaalisuus ja toisaalta jälkimodernin yhteiskunnan yksilöllisen pärjäämisen eetos näyttäisivät asettavan naiset myös keskiöön: yrittäjyys on taloudellisenä ja identiteettipoliittisena toimintana nostettu edustamaan kaikkea yhteiskunnallisesti ja yksilöllisesti haluttua hyvää, sillä sen katsotaan merkitsevän taloudellista kasvua ja yksilöllisen moraalien ideaalista muotoa (vrt. Koski 2004a).

Naisten sitominen yrittäjyysretoriikkaan liittyy sekä työmarkkinoiden ja työn sisältöjen murroksiin että prosessiin, jossa hyvinvointivaltio organisoituu uudelleen palveluvaltiona. Tämä merkitsee työ- ja sosiaalipoliitikassa hyvinvointipalveluiden universaalien periaatteiden ohentumista sekä niiden rahoittamisen ja tuotannon tapojen muuttumista.¹ (Anttonen & Sipilä 2000.) Palveluvaltio on feministisessä tutkimuksessa tullut naisystävälliseksi ja sen on katsottu tukevan työmarkkinoiden, työn ja perheen yhteensovittamista (Julkunen 1992). Naisyrittäjyyden tukimuotojen välityksellä valtio onkin lähestynyt naisia pyrkien kannustamaan yrittäjyyttä, mutta ilman yhteyttä perhepolitiikkaan. Työn ja perheen yhteensovittamisen ongelma tuntuu edelleen olevan yksi naisten yrittäjätoiminnan esteistä. (Kivimäki 1996.)

Yrittäjyys on Suomessa toimialoitain tarkasteltuna voimakkaasti sukupuolen mukaan eriytyntä. (Kovalainen 1993; Kivimäki 1996.) Myös maaseutupolitiikassa naisille tarjotaan vallitsevaa sukupuolijärjestelmää uusintavia, agrariyhteiskunnan työnjakoon perustuvia naistiloja, joihin naisia yrittäjinä houkutellessa asetumaan. Näin maaseudun yrittäjyys toistaa modernien pohjoismaisten yhteiskuntien sukupuolittain segregoituneiden työmarkkinoiden sukupuolisopimusta (Rantalaiho 1994). Maaseutupolitiikan nainen ja mies toimivat yrittäjinä eri aloilla. Yrittäjänä emansipoituminen perustuu sukupuolisopimuksen noudattamiseen.

Tässä artikkelissa analysoimme naisten yritystoiminnan emansipatorisia elementtejä ja niiden rajoituksia: millä ehdoin (jos millään) yrittäjyys muodostuu sellaiseksi mahdollisuudeksi, jollaista se naisyrittäjäpuheessa esitetään. Lähtökohdamme on feministinen teoria, sillä ensinnäkin sekä maaseutupolitiikan että yrittäjäretoriikan nimetty sukupuoli on nainen (naisyrittäjä). Siten nainen asettuu erityiseksi, lisämerkityksi, miehen näyttäytyessä yrittäjän normina. Toiseksi hoivavastuiden, ansiotyön (yrittämisen), sukupuolen ja hyvinvointivaltion suhteiden problematisointia ei juurikaan löydy muualta kuin feministisistä tutkimustraditioista.

Maaseutu naisten yrittämisen tilana

Artikkeli perustuu 17 maaseudun yrittäjänaisen teemahaastatteluun². Haastattelut on tehty merkityksiltään ja mahdollisuuksiltaan erityisessä paikassa, Kolilla. Kansallismaisemana, luontokeskuksena ja talviurheilukeskuksena Koli tarjoaa keskimääräistä enemmän mahdollisuuksia matkailuyrittämiseen (Sorsa & Saarinen 2003) ja suuri osa haastateltujen naisten yrityksistä liittyykin jollakin tavoin matkailuun. Yritysten toimialoina ovat majoitus- ja ohjelmopalvelut, kiinteistöhuolto, opaspalvelut, erilaisten käsityötuotteiden valmistus sekä luonnontuotteiden jalostus. Maaseudun traditionaalinen yrittämisen muoto, maatalous, ei ole mukana³. Huolimatta siitä, että paikallista aloitteellisuutta ja naisyrittäjyyttä on tuettu erityistoimin sekä miesten että naisten yrittäjyys vähentyi maaseudulla vuosien 1993-1997 välillä: kun koko maan yrittäjistä toimi vuonna 1993 maaseudulla 67 prosenttia, oli vuonna 1997 vastaava osuus 60 prosenttia. Naisyrittäjien määrä on laskenut sekä määrällisesti että suhteessa kaikkiin maaseudun yrittäjiin siten, että naisia oli vuonna 1993 maaseudun yrittäjistä 39 prosenttia mutta vuonna 1997 enää 35 prosenttia (Peltomäki 2004, myös Högbäck 1997). Peltomäki katsoo, että maaseudun naisyrittäjyyden väheneminen selittyy pääasiassa alkutuotannon merkityksen ja maatalousyrittäjyyden asteittaisella vähenemisellä. Maaseudun naisten tilastoituja toimialoja tarkasteltaessa alkutuotannon osuus toimialoista väheni ja palvelualojen osuus voimistui vuosien 2000-2004 välillä.

Maaseudun naisten yrittäjyyden ehdoiksi muodostuvat myös ne sosiaaliset, maantieteelliset ja fyysiset tilat, joissa he toimivat. Kyläyhteisöissä naisten ja miesten tilat ovat maaseudun agrariiperintönä eriytyneet ja naisten

itsenäisyys suhteessa mieheen on ollut lähinnä itsenäisyyttä ja valtaa naisille kuuluneissa kodin tehtävissä ja vastuissa (Sireni 2002). Yrittäjyys ei ole abstrakti konseptio, vaan sillä on spatiaalinen sidos erilaisiin instituutioihin ja luonnon ehtoihin (Koistinen 1999), maantieteelliseen sijaintiin ja alueen fyysisiin piirteisiin (Tedre 1993). Lemposen (1999) tutkimus viittaa siihen, että naisten yrittämisen edellytykset ovat paikallisia niin, että alueen elinkeino- ja kulttuurihistoria vaikuttavat siihen, millaisiksi sukupuolten väliset yrittäjäsuhteet ja naisten yrittäjyyden tilat muotoutuvat.

Tutkimiemme 17 naisen yritykset sijaitsivat kolmen kunnan alueella Lieksaan kuuluvassa Kolin kylässä ja kahdessa sen naapurikylässä, Juu-kaan kuuluvassa Ahmovaarassa ja Kontiolahden Pusossa. Kolin huipulle ajatellun ympyrän keskipisteen säteellä mitattuna arkielämä sijoittui noin 25 kilometrin säteelle huipusta, yhdellä suunnalla ympyrän lohkaisee Pielinen, jonka toiselle puolelle sijoittuu Lieksan keskusta. Naiset myös asuivat mainittujen kolmen kunnan alueella. Elintarvikekauppoja alueella oli kaksi, pankkipalveluita saat- toi hoitaa yhdessä pisteessä. Lähin yläaste ja lukio sekä lääkäripalvelut olivat noin 50 kilometrin päässä Koliilta Juuassa. Monien naisten yritystoiminta edellytti auton olemassaoloa. Arkielämän tila rakentui asunnon, yrityksen toimipisteiden ja palveluiden välisistä etäisyyksistä, etäisyyksien ylittämistä ja paikkojen yhdistämisestä auton avulla. Fyysiset välimatkat rakensivat naisten aika- tauluja ja työn ehtoja. (Tedre 2003; 2004)

Suurin osa naisista harjoitti yritystoimintaa samassa fyysisessä tilassa yksityisasunnon kanssa tai yritys sijaitsi asunnon välittömässä läheisyydessä. Joillakin yritystilat ja asunto olivat eri paikoissa. Yhdellä haastatellulla oli kaksi asuntoa, kyläasunto ja kaupunkiasunto. Maaseudun naisyrittäjien arkista ja taloudellista toimintaa

² Haastattelut on tehty kevään ja kesän 2002 aikana. Nuorimmat haastatellut yrittäjänaiset olivat alle 30-vuotiaita ja vanhimmat yli 60-vuotiaita. Siviilisäädyltään mukana oli naimattomia, naimisissa ja avoliitoissa olevia, eronneita, lapsellisia ja lapsettomia. Monien lapset olivat jo aikuisia, naiset itse mummoja. Toisilla lapset olivat kouluiässä. Haastatteluhetkellä alle kouluikäisten lasten äitejä ei yrittäjinä ollut, vaikka yrittäminen oli saatettu aloittaa jo ennen lasten syntymää ja sitä jatkettiin lasten kasvassa. Naisilla oli myös puolisoita, äitejä, isiä tai anoppeja ja appiukkoja. Naisista kolme on suorittanut lukion, 12 keskiasteen ammatillisen tutkinnon, mutta yhdenkään ammatillinen tutkinto ei liity nykyisen yrityksen toimialaan. Viiden naisen koulutus- tutkinto on kansakoulu / peruskoulu. Yhtä lukuun ottamatta he ovat kuitenkin suorittaneet hyvinkin monenlaisia, kestoaltaan vaihtelevia ammatillisia kursseja.

³ Maaseudun naisista maataloudessa ja palkkatyössä on tehty tutkimuksia (Sireni 2002, Högbäck 2003). Aiempia tutkimuksia Suomessa on myös hoivayrittäjyydestä maaseudulla (Lemponen 1999, Tedre ja Pöllänen 2001).

¹ Kansainvälisessä vertailevassa sosiaalipoliitikassa visioidaan, että juuri hoivapalveluiden kohdalla ahtaudessa elävät hyvinvointivaltiot tulevat laajenemaan, kun perherakenteet muuttuvat ja "naiset siirtyvät työmarkkinoille".

säätelevät perhe, pitkät välimatkat niin työpaikan ja kodin kuin kodin ja erilaisten palveluiden välillä. (ks. esim. Tedre 2003; 2004, Varis 2003).

Artikkelissa esitetyn aineiston analyysin perusta on kahtaalla. Ensinnäkin lähdimme kriittisesti miettimään, miten yleinen yrittäjyysretoriikka suhteutuu maaseudun naisten yrittäjyyteen. Etsimme haastattelusta puhetta, joka kommentoi yrittäjyyden ideologisia sisältöjä. Täten lukien analyysin kohteiksi tulivat naisten kertomukset töidensä sisällöistä ja niiden tekemisen tavoista, yrittämisen taloudellisista ehdoista, perheestä ja sosiaalisista suhteista, yrityksen luonteesta ja merkityksestä omalle elämälle sekä naisten suhteesta yrittäjyyteen. Toiseksi, aineistoa lukemalla ajatuksemme kiinnittyivät havaintoon, että naiset puhuivat toistuvasti työn ja yksityiselämän fyysisestä läheisyydestä, perheistään ja lähiomaisistaan sekä ansiotyön ja kotityön yhtäaikaisesta hoitamisesta. Arkea koskevan puheen runsauden ja sisältöjen perusteella päädyimme analysoimaan naisten monenlaisia töitä ja tehtäviä havaiten, että heidän yrityksissään ja perheissään tekemä työ asettuu yhdeksi kokonaisuudeksi, naisten töiksi. Nämä kaksi lähtökohtaa sulautuivat analyysissamme feministisen teorian lähtökohtiin. Niiden perusteella tarkastelemme seuraavassa naisten yrittäjyyden kokonaisuutta emansipaation, (hoiva)riippuvuuksien ja autonomisen yrittäjätoimijuuden perspektiiveistä.

Taloudellinen autonomia: "Vapautta toimia kaikin tavoin"

Yrityksen perustamisen pyrkimys on saavuttaa taloudellinen toimeentulo myymällä voittoa tuottaen tavaroita ja palveluita. Haastateltujen naisten pyrkimyksenä yritystä perustaessaan on ollut toimeentulon hankkiminen (ks. myös Kivimäki 1996). Sellaisissa tapauksissa aloittamisen voi tulkita eräänlaiseksi pakkoemansipaatioksi. Pakko on muissakin tutkimuksissa todettu yhdeksi yrittämisen aloittamisen perusteluksi. Kuitenkin tärkeinä perusteluina esitettiin myös työn antama uusi elämänsisältö, jännitys (peleamisen halu), omien rajojen kokeilu, luovuuden ja taitojen konkretisointi toimeentuloksi,

kokeilemisen tai näyttämisen halu, joka liittyy työttömyydestä selviämiseen. Haastatelluista naisista kolmen yrittäjyys sivuaa maatalouselinkeinon muutoksia, joita ennakoiden tai joihin vastaten naiset ovat aloittaneet pienimuotoista yritystoimintaa.

Yrityksen taloudellinen merkitys haastatelluille naisille vaihteli. Pääsääntöisesti naimattomat tai eronneet naiset saivat koko toimeentulonsa yrityksestään, naimisissa olevat naiset sen sijaan kertoivat yrityksensä ensisijaisesti tuovan lisätuloja perheen talouteen. Naisten yrittäjyyden ehdot ja tavoitteet asettuvat siten ainakin osin suhteeseen mieheen ja miehen tuloihin, piirteeseen joka yleisesti yhdistyy naisten työmarkkina-asemaan. Naisyrittäjyyden marginaalinen asema yrittäjyyspuheen sisällä liittyykin ehkä osin siihen, että naisten yritykset ovat pieniä eivätkä etenkään naimisissa olevat naiset ole riippuvaisia pelkästään oman yrityksensä tuotoista. Aineistossa tämä näkyy naimattomien ja naimisissa olevien naisten erilaisena tapana puhua yrityksestään ja itsestään yrittäjinä.

Useat haastatellut naisyrittäjät vähättelevät yrityksen liiketaloudellista merkitystä tyyliin "kunhan saa ruokaa pöytään". Peltomäen (2002, 210) mukaan suomalaisessa yrittäjyysretoriikassa yrittäjyys on sallittua, menestyminen ei, joten naisten puhe saattaa osin asettua tähän eetokseen – yrityksen taloudellisella menestyksellä ei ole sosiaalisesti suotavaa kerskua. Samanaikaisesti naisyrittäjän on vaikea asettua "vakavan" yrittäjäpuheen sisään; naiset eivät koe itseään "oikeiksi" yrittäjiksi. Vaikka he puhuvatkin yrityksensä taloudellisista vaikeuksista, veloista tai tuoton vähäisyydestä, he kertovat myös koko yrittämisen luonteesta ensisijaisesti jonain muuna kuin taloudellisena toimintana. Menestyvienkin yritysten omistajat puhuvat tavalla, jossa yritysvoittoihin pyrkimistä yritetään legitimoida – sitä ei pidetä itsestään selvytenä:

Niin, koska tähän on niin sesonkiluontosta, että ei oo mitään mieltä, eikä resurssit kestä (vakituksen työvoiman palkkaamista). Että tuota joka yrityksen varmaan on ajateltava, että mitä on ne palkkakulut, koska kylähän työntekijän tehtävä on myös tuottaa yritykselle. Eikö se oo näin? (TH7⁴)

Juuri ulkopuolisen työvoiman palkkaaminen on monin tavoin hankala kysymys, siinä yhdistyvät ristiriitaisesti sekä (jollain tavalla hävettävä tai piiloteltava) pyrkimys voittoon että yksin selviytymisen ihanne:

Joo, no nyt tuossa laskennan kautta voi, pystyy selvittämään, että kyllä [yrityksen tuloilla tulee toimeen]. Vastaus on niin kun myönteinen, mutta mitään leveilyä tää ei ole. Ei kertakaikkiaan, vaikka mitä tuota ajattelis, ei tällä ole rikastunut. Viel pyörii. Et viel, et just, kun tuota itseään säästääkseen monestikkii palkkaa toisen tilallensa ja siit on jatkuva sit semmonen paha olo, että oisinks mä kuitenkin jaksanu tuon tehdä, että ei ois tarvinnu maksaa tätä summaa kuukauden lopussa, joo. (TH12)

Naisten yritykset ovat pieniä, vain muutama yritys palkkaa pysyvästi tai sesonkiluonteisesti ulkopuolista työvoimaa. Maaseudulla yksinyrittäminen on keskimääräistä yleisempi yrittämisen muoto. Tämä koskee etenkin maaseudun naisyrittäjiä. Yritystoiminnalla ei tavoitella merkittävää taloudellista voittoa eivätkä taloudelliset tekijät yksinään motivoi perustamaan omaa yritystä. Siten taloudelliselle toiminnalle on toisaalta tyyppillistä se, että ollaan ottamatta riskejä, edetään pienin askelin ja tehdään muutoksia vasta pitkän valmistelun ja varmistamisen jälkeen. Toisaalta naiset kokivat tehneensä myös uhkarohkeita "hyppyjä" tuntemattomaan: he ovat siirtyneet esimerkiksi toimimaan aloille tai tavoilla, joista heillä ei ollut mitään aiempaa kokemusta tai koulutusta. Naiset totesivat tällaisten päätösten perustuneen tunteisiin ja olleen irratiionaalisia. Taloudellisen tilan sisälle asettuu varsin ristiriitaisia, markkinoiden yleiselle logiikalle vieraina näyttäytyviä pyrkimyksiä.

Vaikka yrityksen perustamiseen liittyi monenlaisia elämän sisältöjä ja suuntia, kaikki näkivät yrityksen myös taloudellisena ja ainakin yrittäjän itsensä työllistävänä projektina. Suurin osa kuitenkin kertoi taloudellisen tilanteensa olevan tiukan ja yrityksen toimivan kannattavuuden rajoilla. Matkailusesonkien vaihtelut ja yrityksen sijainti määrittävät tulotasoa:

No, mitenhan mie sen, silleen, et just ja just tulee toimeen, ku ei paljo vaadi. Mut sanottaan just, että jos ois liikepaikalla tammönen yritys nin, ehkä ei sillon yksin pystys tässä tulemaan. Sillon ei kerkiis tehdä töitä, et tää on silleen hiljasta, taikka kerkee tekemään työt ja palvelemaan asiakkaita. On vähä

niin ku käsityöläinen. Sit on kesäaika on tietysti, sillon on se ihan ryys ja talvella. (TH8)

No tuota, elänhän mä. Mut voin sanoa, että ei oo vielä rikastumaan päässy. Tässä just ukon kans mietitti, et tuota me saaha niin ku vanhaa rahaa vajaa viis tonnia meil on kuukauvessa, et meillä kummallaki on yhteesä se, mitä me saahaan. Siitä, kun me tankataan auto, ostetaan itelle ruokaa, ni eipä siitä paljo jää. [...] En tiä kyllä, et mietenhä, onks tässä mitää järkee. Mut toisaalta ku kuitenkin tulee toimeen ja pärjää, ni en mä sitte tiä, tarviiko niitä olla pankkitileillä, se ois joskus ees plussan puolella. (TH 17)

Omasta mielestäni minä oon saanu (yrityksen pyörimään hyvin), mutta jos sitä ruvettaan näin mittaamaan, jotta liikevaihto, mikä on, niin sittenhä se männöö ihan suorastaan, joku sanos, jotta hullu. (TH10)

Tavat, joilla naisyrittäjät puhuvat toimeentulostaan, eivät selkeästi asetu yrittäjyyden taloudellisen diskurssin sisään – yritysvoiton suuruus ei ensisijaisesti määritä naisen suhdetta työhönsä. Yritystoiminta sijoittaa kuitenkin myös naiset markkinoille, joilla menestyminen on sidottu voittoihin ja kasvuprosentteihin, "joiden juuret ovat kapitalistisessa yrityksen elinkelpoisuuden diskurssissa, jossa tavoitellaan jatkuvaa laajentumista kilpailullisen aseman ja hengissä pysymisen varmistamiseksi" (Fenwick 2002, 167). Yrittäjyys ja itsensä työllistäminen näyttävät tarjoavan naisille, joiden koulutustaso on melko alhainen (ks. Koski 2004b), mahdollisuuden vapautua tutkintojen ja työmarkkina-aseman riippuvuussuhteesta. Riippuvuussuhde syntyy kuitenkin kilpailullisten tuotantomarkkinoiden maskuliiniseen logiikkaan. Haastatellut naiset hoitavat yrityksiansa vailla suuria lainoja ja kokoavat ansionsa pienistä paloista moninaista toimintaa periaatteella "lisänä rikka rokassa". He eivät tähtää jatkuvaan kasvuun ja laajenemiseen, vaan toimivat "varman päälle" ilman riskinottoa ja pyrkivät ennen kaikkea turvaamaan peruselintasonsa. Tämä asettaa heidät yritysmarkkinoilla marginaaliseen asemaan.

Useiden haastateltujen naisten yrittäjyys kiinnittyy taloudellisen voiton tavoittelua selkeämmin elämänmuotoon, riippuvuuksien katkaisemiseen ja autonomisen toimijuuden saavuttamiseen pyrkimykseen. Naiset puhuvat yrittäjyydestään taloutta selvemmin identiteetti- tai elämänpoliittisena projektina:

⁴ Haastatellut naiset on koodattu numeroilla TH 1-17.

Se just, jotta se näyttämisen halu, jotta tuota, jotta niin ku minä sanon, jotta tuota minä olin kuitenkin kuuskymppinen, kun minä jouvuin töistä pois. Ni minä siinä vaiheessa sanon kyllä, että minä minä en kyllä oo työttömyyskortistossa, jotta se on aivan varma assii. Se siinä oli sitte [...] Tämä [yrittäminen] on henkireikä. Se tässä kans on yks semmonen, jotta en tiä, mitenhän tässä ois, jos ei ois tätä. Se on kuitenkin, jotta jos sitä ihan sitte läksis tuonne, eikä sitä vois lähtee ihan tuonne tyhjän päälle, jotta minä nyt lähen johonnii ravintolallaan [töihin] tässä tahi lähempähä vaikka minne, ei sitä sitte sillä lailla. (TH6)

Sitten mulla on semmosta ehkä veressä sitä, jotta pittää aina yrittää. Ja tuota tietysti sekkii rahan puute, joka maalla on totaalin emännällä varsinnii. Elikkä mä oon aina kasvattanu, alakuun kasvattanu juureksia, myöny niitä, neulonna neulomakonneella, ommellu vaatteita. Siis mä oon yrittäny kaikkee mahdollista, tämmöstä pikku, ylitiennestii vaan. (TH10)

Yrittäjyys määritetty kulttuurisesti autonomisen, elämänsä hallitsemaan kykenevän yksilön tilaksi, ja tätä määritystä korostetaan naisten puheissa. Niissä yrittäjän vapaus ja itsenäisyys kiinnitetään kuitenkin paitsi oman elämän hallintaan myös rinnastuksiin palkkatyön tekemisestä: kukaan ei pomottele, kukaan ei määrää milloin tullaan töihin, mitä työtehtäviä suoritetaan, milloin pidetään tauko, milloin saa juoda kahvia tai lähteä kotiin.

Mutta kai se sitte jollai tavalla se semmonen, niin sanottu oman työnsä herrana oleminen vielä kiehtoo, vielä, vaikka siellä on taas sitten ne kaikki ne yrittäjän riskit. (TH 2)

Vapautta toimia kaikin tavoin. Vapautta ajassa, vapautta myöskin siinä, mihin sä pistät sen rahan, minkä sä saat. Ja - vapautta myöskin sitten, miettiä sitä, että kuinka paljon sä saat siitä työstäs irti. Eli se kuitenkin kaikitenkin sitte sun omissa käsissäsi, että mitä sä siitä otat irti. Käytkö sä kursseja? Vai lisäätkö sä tietois? Mä epäilen, et jos sä oisit, työssä, niin se ei ehkä niin. (TH 3)

Palkkatyöläisyyteen rinnastuvien erojen sisällä naisten puheissa kulkee ideaali naisen "omasta huoneesta" - myös oma tila yksityisessä on historiallisesti miehelle kuulunut oikeus (Ranum 2001, 112-115). Se on ollut sitä paitsi sosiaalisesti ja mentaalisesti, myös fyysisesti (Munro & Madigan 1993). Niin emäntätaustaiset yrittäjät kuin muutkin korostavat, että yritys

on antanut mahdollisuuden omaan, miehestä riippumattomaan ja miehelle kuulumattomaan elämään: omaan rahaan, pankkitiliin ja päätäntävaltaan omista asioista:

Se on, se on hirveen suuri merkitys että on omaa rahaa. Minä sanosin, jotta se on varmasti suurin merkitys koko hommassa. Kun tuota, se on kuitenkin tässä maatalouven tämä tulo, nin se pyörrii pitkälti siinä, jotta ei elätä köyhyydessä, mutta ei siitä lähetä joka vuosi ulukomaille matkustelemaan, eikä lähetä muutaman kerran käymään Helsingissä, eikä lähetä tytölle koiran pentuu päiväselttään Helsingistä hakemaan, niillä rahoilla. Elikkä, kun minä oon taas semmonen, jotta minä halluun tämmösiä, tehä tämmösiä juttuja, ni se pittää tienata raha, jotta sä pystyt tekemään. Sen mä päätän ite ja se on minun tili, josta mä päätän. (TH 10)

Minä oon niin kun itseluottamusta saanu enempi ja minusta on tullu enempi tämmönen, itsetietosempi. Ehkä se kaikki oli, oli silleen semmosessa vaiheessa, et kun mie perustin, mie olin lähestymässä semmosta ikkää, että rupes miettimään ommaa elämää ja semmosta — että mulle se anto semmosta tietynlaista semmosta, rohkeutta ja, semmosta, et mie pärjään omillani, sitä tunnetta. Et minä en oo riippuvainen tilan rahoista, että se anto semmosta itsenäisyyttä sille. Ja hiukan vähän semmosta levveempää otollia silleen, et kun rahaa oli enempi, että. (TH2)

Naisten yritystoiminnasta on tunnistettavissa emansipatorinen, itsenäisyyttä korostava tendenssi, jossa itsenäisyyden olennainen ulottuvuus on taloudellinen. Taloudellisen riippumattomuuden saavuttaminen nähdään riippumattomuutena aviomiehestä. Tämä riippumattomuus täytyy kuitenkin mainita, sitä täytyy korostaa.

Jotta mä oon kyllä koko ajan saanu sillä tavalla tehä niin, kun mä oon ite halunnu, jotta mulla ei oo perhekkää pistä vastaan. Jotta lähinnä on mieski tukkee tätä ihan täysin, ei siinä oo siinä. (TH 10)

Yritystoiminnan taloudellinen ulottuvuus ei aukene yksiselitteisenä elannon hankkimisena tai voiton maksimoimisena vaan myös suhteena omaan itseensä ja itsensä määräämiseen. Siinä mielessä yrittäjyys näyttäytyy naisia emansipoivana projektina. Se katkaisee riippuvuuden siteitä mieheen, avaa henkisen ja taloudellisen liikkumatilan ja mahdollistaa myös koulutustutkintojen ja työmarkkinoiden yhteyden katkaisemisen työllistymisenä koulutuksen sopivuudesta tai tasosta

riippumatta. Naisten kertomuksissa myös yrittämisen voitontavoitteluun pyrkivä rationaalinen logiikka haastetaan, kun intuitio, elämystajavuus ja tunteet ohjaavat "riskinottoa" rationaalisesti lasketun riskinoton sijaan tai rinnalla.

Sosiaalinen pakkoautonomia: "Mutta ihminen, kun on vahva niin ei kuuntele"

Yhteisön merkitys yritystoiminnan menestymiselle ja yrittäjän kokemukselle itsestään yrittäjänä sisältyy niihin ehtoihin, jotka määrittävät naisyrittäjien tilaa maaseutukylässä. Yrittäjyys on tullut suomalaiselle maaseudulle Euroopan Unionin tavassa kohdella maataloutta yrittäjyystoimintana. Sellaiset naisten yritykset, jotka eivät selkeästi kytkeydy maatalouden sivuelinkeinotoimintaan (tilan tuotteiden jatkojalostus, maatilamatkailu) ovat maaseutuypäristössä vähemmistönä, joskin suhdet on muuttumassa niin, että muut yrittämisen muodot valtaavat tilaa (Asikainen & Komulainen 2004). Itsenäisen, emäntäyrittäjästä poikkeavan yrittäjänaisen asettuminen kyläyhteisöön voi aiheuttaa ristiriitoja. Kyläyhteisöä haastatellut naiset eivät kokeneetkaan yrittäjyyttään kannustavaksi, vaan etenkin muualta kylään yrittäjiksi muuttaneet naiset kertoivat kokeneensa ulkopuolisuutta ja torjuntaa. Samanlaista maallemuuttajanaisten vierauden tunnetta ja ulkopuolisuuden kokemusta on havaittu muissakin tutkimuksissa. (Turunen 2000; Högbäck 2003.)

Joo, oikeestaan kaikki lähimmät sukulaiset, tuttavat on ollu tukemassa (yrityksen perustamista), mut sitte tää kyläyhteisö on niin haasteellinen [...] Tuota, et täällä, jos missään muualla, varmaan aika monissa pikkukylissä on sama ongelma, mutta tää peruskateus on jotain ihan hirvittävää. Että kaiken, mitä teet, niin siellä oli ainaki kaks kättä iskemässä puukkoo selkään kaiken aikaa. Ni se oli aika silleen turhauttavaa kyllä. Kaikkihan on sukua jollain tavalla toisilleen, et että en tiä, ehkä se jotenki juontaa sieltä juuresa, että aina pitää olla parempi ku serkku, tai jotain muuta. En, en tiä, se on jotenki ihan siis naurettavaa. [...] Ja sitte tuota se, että sielullisesti täällä pitää olla kumminki niin vahva,

että kestää kaikki ne pahat puheet ja kaikki, mitä automaattisesti tulee, koska täällä aika paljo vierastetaan just semmosta ihmistä, joka kehtaa jotain tehdä, ihan omatoimisesti ja kehtaa vielä ajatella omilla aivoillaan ja vielä eritavalla jopa kun muut. Ni sehän on jotain ihan hirvittävää. Se on ihan ku keskiajalla suurin piirtein. (TH5)

No, täytyy sanoa, että ei niin ku oo mitään semmosia sydänystäviä, että tuota täällähän on tää ikäjakautumaki monen, muutenkin on vähän tämmöstä vanhemman puoleista, että kaupassa mitä nyt kaupan taitin kanssa ja sitte jotain hyvää päivää juttelee aina ja (TH17, alle 30 vuotta)

Ulkopuolisuuden kokemus ei koskenut pelkästään "ulkopuolelta" tulleita, sillä myöskään ne naiset, jotka ovat syntyneet kylästä mutta asuneet pitkään muualla, eivät kokeneet itseään yrittäjänä yksiselitteisen tervetulleiksi:

Mutta kyllähän niin kun [tätä] kyllä ajatellaan, ni kolmesattaa ihmistä oli ja osa oli ikäsi ollu täällä ja tuota ni kyllähän siellä kauhisteluja tuli ja et maha akka sinä siinä pitkään pysyy ja tämmösiä kommentteja aivan suoraaan sanottiin, että tuota aivan se oli. Mutta ihminen, kun on vahva niin ei kuuntele. (TH7)

Naisten kertomukset sisältävät runsaasti kuvauksia kyläläisten vierastavasta ja torjuvasta käytöksestä: kyläläiset eivät osta heidän valmistamia tuotteita, eivät käytä heidän palvelujaan, eivät tule yrityksen avajaisiin, puhuvat pahaa ja hankaloittavat elämää monin pienin tavoin. Verkostonsa naiset hakevat sukulaisistaan ja ystäväistään, joissakin tapauksissa yhteistyötä on yritetty toisten naisyrittäjien kanssa, mutta myös näitä suhteita on kariutunut intressiristiriitoin tai taloudellisten resurssien jakamisesta syntyneisiin kiistoihin.⁵ Jos keskinäinen luottamus ja vastavuoroisuus ovat alueen taloudellisen menestyksen ehtoja, kuten esimerkiksi Putnam (2000, 135) väittää, naisten yrittäjyyden onnistumisen edellytykset ovat rajoitettuja. Naiset ovat oppineet "en välitä" tai "näytän niille" -asenteen, jolla he yrittävät selviytyä. Naisten kertomuksista hahmottuu asetelma minä vastaan muu kyläyhteisö, ja kaksi haastateltua

⁵ Tosin kaikki majoituspalveluja tai ohjelmapalveluja tarjoavat yrittäjät toimivat enemmän tai vähemmän yhteistyössä rinnerhotellin omistavan valtakunnallisen ketjun kanssa. Tämän yhteistyön useimmat yrittäjät kokivat myönteisenä, omaa yritystoimintaansa vahvistavana tai jopa sen ehtona.

naista kuvaakin itseään "erakoiksi", jotka eivät edes kaipa laajoja verkostoja. Toisaalta naisten kuvaukset yrityksen vaatimasta työmäärästä, ympärypyöreistä päivistä ja vaikeuksista säädellä omaa aikaansa asiakaspalvelun ja perheen vaatimusten alla saattavat heikentää heidän mahdollisuuksiaan osallistua kylän elämään tai yrittäjyysverkostoihin:

Ei, ei siis voi ajatellakkaa [lomaviikkoja], että esimerkiksi täällä on jo, täällä meidän yötyö on semmosta, että me ollaan jokaikinen yö töissä. Et meil on, jouluyö on semmonen, et myö käyvään jouluaattona se siivoomassa, et se on ainut yö vuojessa, jollon myö ei olla töissä. (TH14)

Suomalaiseen työeetokseen sisältyvän pärjäämisen vaatimuksen (ks. esim. Kortteinen 1992; Antikainen et al. 1996) ja yrittäjyyden itsellisyyttä korostavan diskurssin sisäistäneinä naiset näyttävät kiinnittäneen elämänsä kovaan työhön – osin jo lapsuudessa opittuun ideaaliin. Ihmisellä täytyy olla "rohkeutta, sitkeyttä, rehellisyyttä, luovuutta, harkintaa ja organisointikykyä" menestyäkseen yrittäjänä, naiset sanovat. Kuka tahansa työtön ei noin vain sukeudu yrittäjäksi. Parhaimmillaan tarvittavia ominaisuuksia pidetään kodin perintönä saatuna kulttuurisena pääomana, joka sisältää protestanttista työetiikkaa, ahkeruutta ja kovaa työtä ihailevan työmoraalin. Maataloissa kasvanneille tytöille on opetettu työntekoa ja naiset kiittävät vanhempiaan tästä opista kansallisen agraarikulttuurin ideaalien hengessä:

...nuorena, aika paljon jouduttiin ihan todella tekemmään niitä tilan töitä ja sieltä tuli semmonen tietynlainen vahvuus jo lapsuudesta, että sitä uskottiin siihen elämään. Että uskon, että sieltä tulee jo nämä yrittäjän juuret sieltä lapsuudesta, että silloin ei ollut se elämä mittää leveetä ja sitä piti vaan toinen toistiaan tukien perheenjäsenten tehdä niitä tilan töitä siinä lapsena jo koulun ohessa. Että hirveen kiitollinen oon vanhemmilleni aina ollu, että ovat opettaneet tekemmään jo konkreettista työtä. (TH 7, noin 40 vuotta)

Ja tilan töitä ihan pienestä pittäin oon saanu tehdä, ei sitä lapset siihen aikaan, ni kyllä mie muistan aina, miten katkeroo se oli, kun muut tuli leikkimään ja ite iltasella vasta sitten pääsi uimaan ja omille juoksuloilleen, että se oli hyvin tiukkaa. Ja töitä jouvuttiin tekemmään. Et mut en katso sitä niin kun millää tavalla pahana asiana. (TH 2, noin 30 vuotta)

Naisten itsemäärytykset kiinnittyvät eetokseen, joka syntyy itsekurista ja jatkuvasta työntööstä. Näin ymmärrettynä naisyrittäjyys lähenee Weberin (1980) protestanttisen etiikan käsitettä, työn tekemistä kuin se olisi kieltäytyksiä edellyttävä kutsumus. Protestanttisen työntöön moraalinen sovittaminen uusliberalistisen talouspolitiikan periaatteisiin luo elinikäisen yrittäjyyden eetoksen, pyrkimyksen menestykseen ympäristöstä riippumatta. Asettuessaan tähän työeetokseen naisyrittäjä järjestää itseään yrittäjyyden miehiin tiloihin, selkeästi erilliseksi, maaseudun kyläyhteisön elämästäkin riippumattomaksi yksilöksi. Naisten kertomana kyläyhteisö "pakottaa" heidät autonomiseksi toimijoiksi luottamussuhteiden ja jakamisen syntyessä perheen, sukulaisten ja hyvien, usein muualla asuvien ystävien kanssa. Naisten yrittäjyys ei siten näyttäisi ainaakaan koettuna merkitsevän alueellisen sosiaalisen pääoman lisääntymistä (vrt. Ray 2001).

Oma tila ja perhevastuu: "Me ollaan koko ajan sanottu näitä meidän toimipaikkoja kodeiks."

Naisille yrittäjyys näyttää tarjoavan taloudellista autonomiaa riippumattomuutena miehen rakkautta tai työvoimaviranomaisista. Yrittäjyys suhteutuu myös naisen välittömään fyysiseen ja mentaaliseen ympäristöön, perheeseen ja kotiin. Perheen ja hoivavastuiden olemassaolo jakaa selvästi naisia ja määrittää työn ehtoja. Myös suhteessa perheeseen (lapsiin ja aviomieheen) ja kotiin (asuntoon) yrittäjyys nähtiin "autonomisen oman tilan" saamisena, aivan konkreettisesti. Fyysisesti yrittäjänä toimiminen tarjosi mahdollisuuden rakentaa erillisyyttä ja rajoja sekä ottaa etäisyyttä suhteessa kotiin ja perheeseen. Fyysinen "oma tila" on laajentunut, kun on siirrytty esimerkiksi makuuhuoneeseen nurkasta omaan pihapiirissä sijaitsevaan verstaaseen. Hoivasuhteisiin liittyvä tarpeisiin vastaaminen ja saatavilla olo katkaistiin fyysisellä poissaololla. Konkreettisimmillaan yrittäjyys omana tilana perhevastuista näkyi silloin, kun kotoa pois lähtemällä katkaistiin jatkuva saatavilla olo. Yrittäminen oli tässä tapauksessa oma tila äidin ja aviopuolison tarpeiden välissä.

Oma tila rakentui kodin ja yrityksen erillään sijainnista tai yrityksen fyysisesti erillisistä tiloista maatilalla piirissä. Vaikka naiset korostavat oman

tilan ja toimijuuden merkitystä, yrittäminen joudutaan monesti sopeuttamaan kodin muihin tilailisiin vaatimuksiin ja perheen tarpeisiin.

[Toimiston pitäminen kodin pienissä tiloissa] onki haasteellista. Meil on tosissaan tupakeittiö aika pieni ja sitte yks huone. Elikkäs kaks huonetta käsittää meillä kolme eri makuuhuonetta, yhden työtoimiston ja sitten on keittiö, olohuone, kirjasto. Ni tuota, onhan se semmosta niin ku huonekalujen pyörittämistä ollu ihan oikeestiki kaikki nämä kuus vuotta, mitä ollaan oltu tässä, mutta tuota tietokonehan nyt ei kauheesti vie tilaa. Sen mahtuu pistää vaikka ruokapöydälle, jos siltä tuntuu. Ja se, et mul on kannettava, ni sehän on just semmone, että laitetaan salkkuun siks aikaa, ku ei tarvita [...] sen voi tuua vaikka pihalle. Haluu ottaa aurinkoo, ni sehä onnistuu. (TH5)

Asuminen ja yrittäminen toteutuvat vaihtelevissa kombinaatioissa, joissa perhe rikkoo naisen omaa tilaa ja koettelee yrittäjäautonomian rajoja, kun yrittäminen ja perheen työt asettuvat eri tavoin sisäkkäin.

Me ollaan koko ajan sanottu, että näitä meidän toimipaikkoja ni kodiks, toinen koti. Ja ne se on ihan oikeestiki, et siel on kaikki telkkarista lähtien ollu kaiken aikaa, että ne (lapset) on eläny niin kun kotonaan siellä ja myös sotkeneet, mutta siihen ne on oppinu, et [...] Että ne on tullu koulust automaattisesti suoraan tuonne, ne on syöny siellä, porsastellu siellä ja tehny läksyt siellä, ovat sairastaneet [kahvilan keittiön] lattialla, se on hirvittävä, mutta tuota kumminki ihan realiteettia. (TH 5)

Yrittäminen osoittautuu myös tavaksi kantaa hoivavastuita, asetettua hoivasuhteisiin ja olla saatavilla, kun lapset miltei asuvat yrityksen tiloissa, yritys toimii kodin tiloissa tai puhelimitse pidetään tiuhaan yhteyttä lapsiin. Yrittäjänaiselle lasten fyysinen läsnäolo työssä merkitsee mahdollisuutta selvittää lastenhoidosta ja työstä samanaikaisesti, mutta järjestely tarkoittaa samalla lisätyötä.

...että jos perhettä pyörii siinä ympärillä, niin ku meillä oli, [molemmissa kahviloissa] ni sie joutuvat paitsi kotona tekemään ne tietyt sotkun estot, niin myös siellä. (TH 5)

Autonomiapyrkimykset lävistää "huono omatunto" ja väsyminen (Jokinen 1997; Högbäck 2003), jos lapset ovat "koulussa, hoidossa ja miehen vastuulla". Toisten tarpeita varten olevan saatavilla olon katkaiseminen ei lopulta ole sopivaa.

Että tuota kyllähän meillä aika tiukkaa välillä tuo talviaika on, on semmosta aikataulujen sovittelua ja sitä juoksemista, että aina välillä huono omatunto lasten kanssa on, että kun täällä on ollu pitkiä päiviä mullaki ja enempi iltapainotteista silleen, että tulen kymmeneen ja oon kuutteen, puol seitsemään. Et meidän lapset on saanu olla niin kun iltapäivähoijossa koulun jälkeen. Ja tuota niin, no mies on joskus kahen kolmen maissa kotona. Et sitten tuota niin, hän sitten on illasta, et monesti lapset käy hakemassa... Että kyllähän tämä hyvin rikasta elämää on ollut ja monipuolista, että ei oo päässy kyllästymään kyllä... [...] Että ehkä sitä kuitennii sitten niin kun äitinä on kokenu välillä sitä, kun on pitkiä päiviä, kottiin tulloo, lapset on mukana ja laita ruoka ja sitte sitä on ihan kun tööt-olo itellä ja. Sit pitäis lasten läksyt valvoo... sit kun ruppee tulemaan huonoja numeroita, sitte lapsi sanoo, että hän ei ymmärrä englannista mittään, sitte tulee semmonen kauheepistos rintaan. (TH 2)

Naisten yrittäjyys kiinnittyy perheeseen ja mieheen monessa mielessä. Taloudellinen itsenäisyys ja naisen yritystoimintaan käyttämä aika asettuvat vastakkain perheen tarpeiden, perhettä varten olevan naisen kanssa ja naisen on saatava "lupa" yrityksen pyörittämiseen. "Omassa tilassa" on jotain, mikä uhkaa järjestystä. Kaikki naiset vakuuttavat (kysyttäessä) puolison, vanhempien ja lasten tukeneen heitä ja "joustaneen" arjen hoivatehtävien suhteen. Kun ruoka ei aina ole ajallaan, huusholli siivottuna ja itse paistetut pulat pöydässä, edellytetään haastateltavien mielestä perheeltä erityistä sopeutumista.

...eihän tämä nyt muuten onnistus, koska ei tämmönen, ei onnistu millään, jos ei koko perhe tue, jotta siis ihan käsittämätöntä. Jos ajatellaan näin, että mulla on tämä myymälä tässä ja meillä käypä asiakkaita, ni tokihan se on koko perheen oltava ja ei oo aukioloaikoja, ei mittää semmosii, ni se on joustettava kaikkien. Jotta se välttämättä se ruokalautanen ei eessä oo silloin, kun perhe haluvaa, vaan silloin, kun meiltä on asiakkaat lähtennä. (TH 10) (Haastateltava hoitaa myös karjan)

Samanaikaisesti, kun naiset asettuvat autonomisina yrittäjyysiloina julkiseen tilaan, asetutaan vaimoina, äiteinä, tyttärinä, miniöinä ja isoäiteinä välittämään ja huolehtimaan muista. Hoivapuhunta särkee autonomiadiskurssin. Siinä naisista tulee toisista välittäviä yksityisen kantajia. Perhemuodot ja perhesuhteet määrittävät vahvasti sitä,

millaiset ehdot yrittäjyys ja autonomia saa. Haastatellut naiset tekivät eroa perheellisen miehen ja naisen yrittämisen mahdollisuuksiin: "yrittäjänä perheellisellä naisella on vaikeampaa kuin perheellisellä miehellä". (ks. myös Kivimäki 1996.)

Hoivavastuiden organisointi asettaa yrittämiselle ehdot. Vaikka asiakkaat saattavat tulla palveltaviksi milloin tahansa, lasten, puolison, lähisukulaisten ja monesti myös karjan hoitamiseen liittyvät vastuut määräsivät arjen tahtia. Jokapäiväisen- ja öisen arjen tasolla perheellisen naisyrittäjän yrittäjäautonomia liudentuu perhesidoksiin ja muun perheen sovittautuminen ja soveltaminen naisen yrittämisen tuomiin ehtoihin tulkitaan tilan antamiseksi.

Naisten liittolaiseksi osoittautuu edelleen hyvinvointivaltio, jonka kanssa hoivasuhteita jaetaan. Hyvinvointipalveluvaltio erityisesti päivä- ja vanhustenhoitoineen otetaan haastatteluissa luonnollisena ja annettuna. Samalla julkinen valta asettuu perhevastuita kantavien yrittäjänaisenkin huomaamattomaksi liittolaiseksi. Hyvinvointivaltiota saatetaan kritisoida, mutta sen tarjoamia palveluita ei kyseenalaisteta vaan niitä tarkastellaan pikemminkin luonnollisesti itselle kuuluvina. Yrittäjäautonomian ehdoksi asettuu hoivapalveluiden saatavilla olo hoivavastuiden yrittäjänaisen arjessa. Yrittäjänaisen äidit tai anopit olivat vanhainkodeissa tai kotipalvelun piirissä. Yrittäjänaisen lapset ovat olleet kunnallisissa päiväkodeissa, iltapäivähoidoissa ja koulussa. Palveluiden saatavilla oloa pidetään itsestään selvänä eikä palveluriippuvuus uhkaa yrittäjän autonomiaa, jota uhkasi pikemminkin palveluiden puute.

...mulla oli vuoden tässä nyt äiti ja joululta yli vuoden äidin hoidon... Mie olin täyspäiväne yrittäjä ja sairauden hoiti sairaanhoitaja sillon yli vuoden. Mut se rupes käymään mun terveyden päälle... Sitten sisarusten kanssa päätettiin, että ei ole muuta vaihtoehtoa kuin vanhainkoti. (TH 7)

Perheriippuvuus rakentui paitsi hoivavastuille myös yhdessä tekemiselle. Koska naisten yritystilat useimmiten sijaitsivat kodin välittömässä yhteydessä, yrittäminen muodostui myös perheen yhteiseksi, vaikka ei varsinaisesti ollut kyse perheyrityksestä. Monien naisten lapset avustivat yrittämisessä, yhdessä lapsen kanssa pyöritetty yritys perustettiin lapsen nimiin, mies oli työntekijänä naisen omistamassa yrityksessä tai

kummankin puolison yritykset toimivat kiinteässä yhteistyössä.

Emansipaatiota ja toiseutta

Ei naisyrittäjä siihen nähe oo mitää niin kun miesyrittäjä. [...] Muutamassa yrittäjätilasuuessa oon ollu, mutta se tulee niin sen verta esille, että sä oot vaan nainen, ja vielä tämmönen vanha nainen.

Tämän artikkelin analyysin perusteella maaseudun naisten yrittäjyys suhteessa emansipaatioon, valtautumiseen ja taloudelliseen toimijuuteen näyttäytyy monitulkintaisena. Yrittäjyys on haastatelluille naisille tarjonnut samanaikaisesti sekä mahdollisuuksia että rajoitteita. Se on mahdollistanut ylipäättään työn ja toimeentulon, tarjonnut niihin ja elämiseen ylipäättään uudenlaisia mahdollisuuksia. Se on avannut monille oman pankkitilin, raivannut (pienen ja rajoiltaan häilyvän) fyysisen tilan, antanut itseluottamusta ja itsellisyttä. Yrittäjyys on myös ollut tie ulos rajoittavaksi koetuista elämäntilanteista: työttömyydestä, miehen tuloista riippuvasta emännyydestä tai kohtalaisen vähäisen koulutuksen aiheuttamasta huonosta asemasta palkkatyömarkkinoilla.

Samalla yrittäjyys on antanut naisille uuden tavan suhtautua itseensä ja ympäristöönsä. Naiset näkivät itsensä kykenevinä, vahvoina, sisukkaina ja itseään toteuttavina yksilöinä sekä kompetentteina toimijoina. Tällaisena mentaalisten merkitysten suhteena naisten yrittäjyys näyttää liittyvän emansipaatioon ja valtautumiseen. Naiset ovat ainakin osittain irrottaneet itseään maaseudun patriarkaalista suhteista ja asemista siirtyessään yrittäjyydelle määritettyihin autonomisiin tiloihin. Yrittäjyyteen liittyvän yksilön miehisen idean mukaisesti naiset korostivat autonomiaansa yrityksen asioista päätettäessä. Yrittäjyys naisten emansipaation muotona kuitenkin kyseenalaistuu myös juuri yksilökorosteisuuden myötä. Naiset eivät toimi naisina vaan abstrakteina yksilöinä taloudellisilla markkinoilla. Se sijaan naiseus ja naisen perinteiset hoivatehtävät limitetään häilyvärajaisesti yrittäjyyteen – myös yrittäjinä naiset sisällyttävät työhönsä lapset, puoliset, omat ja puolison vanhemmat. Naisten yrittäjyydelle tunnusomaiset piirteet, kuten arjen hoivavastuiden kytkeytyminen oman yritystoiminnan sisään murtavatkin perinteisen yrittäjyyden tunnusmer-

kistöä. Lisäksi maaseutuyhteisössä nainen pysyy naisena myös yrittäjänä. Naisyrittäjät kokevat vieroksuntaa, eikä heidän asemansa taloudellisten markkinoiden miestoimijoiden joukossa ole täysin vailla ongelmia: naiset olivat kokeneet tois-sijaisuutta ja vähättelyä niin yrittäjätapahtumissa kuin asioidessaan viranomaisen tai pankkien kanssa.

Myöskään (joissakin tapauksissa osittainen) taloudellinen irtautuminen mieselättäjyydestä ei ole irrottanut naisia perheriippuvuuksista eikä toisaalta riippuvuudesta (hyvinvointi)valtiosta. Itsepärrjäämisen ja itsenäisyyden ideaali rikkoutuu niissä odotuksissa, joissa valtiotalta on kaivattu tukea yrittämiselle tai hoivatehtäviin. Joidenkin naisten puheesta on myös luettavissa valtion kaipuuta ja pettymystä valtioon. Feministisen sosiaalipolitiikan huomio perheriippuvuuden kääntymisestä itsenäisyyden sijaan valtiorippuvuudeksi näkyy tässäkin aineistossa naisten odottaessa valtiosta itselleen liittolaista. Hyvinvointipalveluvaltion olemassaoloa ja siltä saatua tukea useat naiset pitävät itsestään selvinä. Ne eivät silti ole sisältyneet yrittämisen nais erityiseen retoriikkaan Suomessa. Maaseutupolitiikassa palveluista puhutaan, mutta ne perustellaan naisten yritysmuotoisena työllistäjänä, ei perheiden palvelutarpeina. Hyvinvointivaltion universaali idea

on ristiriidassa yrittämisen yksilön vastuuta ja markkinoiden ohjauvuutta korostavan politiikan kanssa.

Naisyrittäjyys on monin ristiriitaisin tavoin asettuva ilmiö ja maaseudun naisten työllisyyspolitiikkana varsin ongelmallinen. Se ei ole koulutus- tai työvoimapolitiittisesti yksinkertainen ratkaisu maaseudun vähän koulutettujen tai työttömien naisten työllistymiselle. Yrittäjyys edellyttää onnistuakseen erityisen maantieteellisen ympäristön, sinnikkään työnteon ja usein jonkin erityisen (käden)taidon sekä perheellisten naisten kohdalla perheen suostumuksen ja sopeutumisen. Näyttää myös siltä, että etenkin maaseudulla naiset yrittäjinäkin pysyttelevät perinteisillä naisten aloilla: ruuanlaitossa, siivouksessa, käsitöissä ja palvelussa. Maaseutu avaa naisyrittäjyydelle nais erityisen tilan, jossa naisia kuitenkin yhteisöllisesti karsastetaan.

Naisten yrittäjyys kiinnittyy työmarkkinoiden muutoksiin, taloudellisen kasvun odotuksiin ja hyvinvointivaltion muutoksiin, jotka kohtaavat hankalasti maaseudun naisten yrittäjätyön. Sukupuoli ja maantieteellisesti syrjäinen asema muuntavat yrittäjyyksretoriikan taloudellisia ja yrittäjäyksilön ominaisuuksia korostavat piirteet. Työn tekemisen ehdot kiinnittyvät kysymyksiin, joista yrittäjyysspolitiikka on varsin kaukana.

Kirjallisuus

- ANTIKAINEN, A. HOUTSONEN, J., HUOTELIN, H. & KAUPPILA, J. (1996). *Living in a Learning Society*. London: Falmer Press.
- ANTTONEN, A. & SIPILÄ, J. (2000). *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- ASIKAINEN, A. & KOMULAINEN, M. (2004). *Yhdessä vahvat – Naisyrittäjyyttä Suomessa, Italiassa ja Virossa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 2*.
- FENWICK, T. J. (2002). *Lady Inc.: women learning, negotiating subjectivity in entrepreneurial discourses*. *International Journal of Lifelong Education*, 21, 162-171.
- HAJBA, S. (1988). *Naisyrittäjä menneiltä vuosisadoilta*. Turku: Turun kauppa- ja korkeakoulun julkaisu. Sarja A-2.
- HYRYLÄINEN, T. & RANNIKKO, P. (2000). *Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka: paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä*. Tampere: Vastapaino.
- HÖGBACKA, R. (1997). *Maaseudun naiset työyhteiskunnan murroksessa*. *Maaseudun Uusi Aika*, 5, 29-35.
- HÖGBACKA, R. (2003). *Naisten muuttuvat elämänmuodot maaseudulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. *Ihmisten maaseutu – tahdon maaseutupolitiikka*. (2000). *Maaseutupolitiittinen kokonaisuohjelma vuosille 2001-2004*. Maaseutupolitiittinen yhteistyöryhmä 8.
- JOKINEN, E. (1996). *Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Helsinki: Gaudeamus..
- JULKUNEN, R. (1992). *Hyvinvointivaltio käännekohtassa*. Tampere: Vastapaino.
- KIVIMÄKI, R. (1996). *Yrittäjät, perhe ja sukupuoli*. Teoksessa M. Kinnunen & P. Korvajärvi (toim.), *Työelämän sukupuolistuneet käytännöt* (s. 109-120). Tampere: Vastapaino.

- KORTTEINEN, M. (1992). *Kunnan kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Helsinki: Hanki ja jää.
- KOISTINEN P. (1999). *Työpolitiikan perusteet*. Helsinki: WSOY.
- KOSKI L. (2004a). *Yksilöllisyyden moraalisuus koulutuspolitiikassa*. *Kasvatus*, 35, 64-75.
- KOSKI, L. (2004b). *Female Entrepreneurs in the Learning Society*. Teoksessa: R. Husemann & A. Heikkinen (toim.), *Governance and Marketisation in Vocational and Continuing Education* (s. 49-64). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- KOVALAINEN, A. (1993). *At the Margins of the Economy. Women's self-employment in Finland 1960-1990*. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja A9.
- KOVERO, S. (2004). "Puhdas, soveltava ja empiirinen". Ferdinand Tönniesin "erityisen sosiologian" järjestelmä – Mies, teoria ja tulkinnat. Joensuu: Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 68.
- LEMPONEN, V. (1999). *Hyvinvointialan palveluyritykset maaseudulla. Kokemuksia ja ajatuksia yrittäjänä toimimisesta*, Sarja B: 18. Seinäjoki: Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus.
- MUNRO, M. & MADIGAN, R. (1993). *Privacy in the Private Sphere*. *Housing Studies*, 8, 22-39.
- OGBOR, J. O. (2000). *Mythicizing and Reification in Entrepreneurial Discourse: Ideology-Critique of Entrepreneurial Studies*. *Journal of Management Studies*, 37, 605-635.
- PELTOMÄKI, P. (2004). *Maaseudun naisyrittäjyydessä tapahtuneet muutokset 1990-luvun Suomessa*. Raportissa: A. Asikainen & M. Komulainen: Yhdessä vahvat – Naisyrittäjyystä Suomessa, Italiassa ja Virossa.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet (1994)*. Helsinki: Opetushallitus.
- PUTNAM, R. D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. Toronto – Sydney – Singapore: Simon & Schuster.
- RANTALAIHO, L. (1994). *Sukupuolisopimus ja Suomen malli*. Teoksessa A. Anttonen, L. Henriksson & R. Nätkin (toim.), *Naisten hyvinvointivaltio* (s. 9-30). Tampere: Vastapaino.
- RANUM, O. (2001). *Yksityiselämän turvapaikat*. Teoksessa: P. Aries, G. Duby & R. Chartier (toim.), *Omassa huoneessa. Yksityiselämän historiaa renessanssista valistukseen* (s. 87-170). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo..
- RAY, C. (2001). *Culture Economics: a perspective on local rural development in Europe*. Newcastle: Centre for Rural Economy.
- SIRENI, M. (2002). *Tilansa tekijät: tutkimus emännyydestä ja maatilain naisten paikasta*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- SORSA, R. & SAARINEN, J. (2003). *Kestävyys matkailun yritystoiminnassa: Kolin alueen matkailuyrittäjien suhtautuminen ympäristökysymyksiin. Alue ja ympäristö*, 32, 56-67.
- Tasa-arvotietopankki* <www.tasa-arvotietopankki> 3.5.2003
- TEDRE, S. (2003). *Naisyrittäjänä maalla kansallismaisemassa*. Teoksessa: A. Puhakka, M. Suutari & S. Tedre (toim.), *Notkea liike – Pirkkoliisa Ahposen juhla-kirja. Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia N:o 11*, (s. 33-47). Joensuu: Joensuun yliopisto.
- TEDRE, S. (2004). *Tukisukkahousut sosiaalipolitiikkaan. Inhomaterialistinen hoivatutkimusote*. Teoksessa: E. Jokinen, M. Kaskisaari & M. Husso (toim.) *Ruumis töihin* (s. 41-63). Tampere: Vastapaino.
- TEDRE, S. & PÖLLÄNEN, P. (2001). *Sosiaalialan hoivayritysten asema kunnassa. Tapausselvitys Pohjois-Karjalassa. Yhteiskuntapolitiikan raportteja N:o 8*. Joensuu: Joensuun yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos.
- TURUNEN, M. (2002). *Maallemuuttajat ja kantäväestö kohtaavat*. *Maaseudun Uusi Aika*, 8, 33-39.
- VARIS S. (2003). *Harvaanasutun maaseudun pitkäaikaistyöttömyys*. *Julkaisematon lisensiaattityö*, Joensuun yliopisto.
- WEBER, M. (1980). *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Helsinki: WSOY.

Kirsi Hasanen
**Hoivaa ja liiketoimintaa?
 Tarinoita elannosta, etiikasta ja
 ammatillisuudesta**

Artikkelin tarkoituksena on tuoda esille naisten yrittäjyydelleen antamia sisältöjä ja merkityksiä. Tarkoituksenani on omaelämäkerrallista ja narratiivista lähestymistapaa hyödyntäen koota käsitystä siitä, minkälaisia tarinoita kertojat tuottivat hoivayrittäjyydestä ja miten nämä tarinat kytkeytyivät palvelurakenteen ja alan muutoksiin. Tutkin, minkälaista kuvaa kertojat konstruoivat paitsi yrittäjyydestä myös itsestään yrittäjinä sekä tuomaan esille hoivayrittäjyyden erityispiirteet suhteessa yrittäjyyteen yleensä.

Johdanto

Hyvinvointipalvelujen rakenteeseen kuuluu nykyään monenlaisia toimijoita, vaikka julkisen sektorin laajuus saattaakin jättää muut vähemmälle huomiolle. Näyttää siltä, että olemme siirtymässä julkisvaltakeskeisestä hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskuntaan, jossa järjestöt, vapaaehtoisuustyö, verkostot, perheet, yritykset ja yksilöt ottavat palveluntuotannosta entistä laajempaa vastuuta (Anttonen & Sipilä 2000). Yritystoiminnan kasvu sosiaalialalla onkin ollut nopeaa. 1990-luvun aikana yksityisten toimipaikkojen määrä jopa kolminkertaistui. Vuonna 2002 Suomessa oli 3018 yksityistä sosiaalialan toimintayksikköä, joista 1365 yksikköä oli yritysten ja itsenäisten ammatinharjoittajien ylläpitämiä. Tämä on 104 yksikköä enemmän kuin edellisellä vuonna. Hieman yli puolet yksityisistä sosiaalipalveluista on edelleen järjestöjen ja yhdistysten tuottamia. Eniten uusia yksityisiä yrityksiä on syntynyt asumispalveluihin, lasten päivähoitoon ja kotihoitoon, jälkimmäinen

pitää sisällään sekä kotipalvelun että kotisairaanhoidon. (Kauppinen & Niskanen 2003, 32-33.)

Yksiselitteistä syytä hoivayrittäjyyden kasvulle on vaikea löytää. Väestön ikääntyminen on usein esitetty palvelurakenteen keskeisimmäksi haasteeksi. Työttömyys, työttömyysuhka ja epävarmuus työn jatkuvuudesta on saattanut kannustaa yrittäjyyteen. Työttömyyden ohella hoivayrittäjyyden kasvun syitä on etsitty myös alalla tapahtuneista laadullisista muutoksista, kuten lisääntyneestä määräaikaisten työsuhteiden määrästä ja työtahdin kiristyminen julkisella sektorilla (Julkunen 2001). Myös asiakkaiden vaatimukset ja odotukset sosiaali- ja terveyspalveluilta ovat muuttuneet ja monipuolistuneet. (Rissanen & Sinkkonen 2004, 16.)

Palvelurakenteen muutosta koskevassa keskustelussa on alettu puhua hajauttamisesta ja osallistumisesta, palvelujen tilaajista ja tuottajista. Asiakkaat ovat myös muuttumassa palvelujen